

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В КЛАСІ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

Нарожна Н.І.

Київський національний університет культури і мистецтв

В статті розглядаються питання виховання творчої особистості в системі індивідуального фахового навчання, зокрема у класі хорового диригування. Автор визначає умови прояву і розвитку творчої самостійності студента. Розкриває шляхи процесу формування творчої особистості, через інтерес до предмету вивчення, мобілізацію активності, уваги, творчої зосередженості студента, створення атмосфери захопливості для більш повного розкриття творчих потенцій студента.

Ключові слова: творча особистість, творчі задатки, способи проведення занять з фаху, методичні прийоми фахового навчання.

Постановка проблеми. Формування творчої особистості – актуальна проблема психолого-педагогічної науки і практики. Реальна соціально-економічна ситуація, процеси демократизації, гуманізації і духовного відродження України викликають об'єктивну потребу у творчості кожного члена суспільства. А тому, головним завданням сучасних освітніх концепцій є виховання творчої, ініціативної, активної особистості з багатою духовною культурою, здатної самостійно рухатись вперед, поповнюючи свої професійні знання, вміння і навички.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку особистості, здатної до творчої діяльності у всіх сферах суспільного буття вивчалось і продовжує цікавити вітчизняних і зарубіжних вчених. Психолого-педагогічні аспекти розкриваються в роботах В. Ананьєва, В. Андрєєва, І. Бєха, І. Гончарова, Н. Гузій, В. Моляко, С. Рубінштейна, С. Сисєвої, Д. Богоявленської, В. Загвязинського та інш. Результати досліджень свідчать про те, що творча особистість за структурою, складом та характером притаманних їй психічних якостей є дуже складним для вивчення утворенням. Вагомий внесок у розуміння творчої природи особистості зробила Н. Кузьміна, яка більш наближено до означеної проблеми, розглядає творчу особистість через зв'язок із самовдосконаленням професійної діяльності. В галузі музичної педагогіки виділяються вчені Ю. Алєєв, Н. Білявіна, І. Беспалько, Н. Гузій, Н. Коваленко, які вивчали нові підходи у науково-теоретичному обґрунтуванні моделей музично-естетичного виховання та розвитку здібностей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак у психолого-педагогічній науці бракує досліджень з питань формування творчої особистості засобами музичного мистецтва. Розробки і розвитку особливо потребує галузь фахової музичної освіти. Нами здійснена спроба дослідити процес творчого становлення особистості в класі хорового диригування.

Формування цілей статті. Метою даної статті є спроба визначення шляхів формування творчої особистості в системі індивідуальних занять з хорового диригування, окреслення способів проведення занять з фаху, системи методів і прийомів фахового навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховання особистості, що здатна до творчої діяльності у всіх сферах суспільного життя – ак-

туальне завдання суспільного розвитку. Проблема виявлення і формування творчої особистості має загально національне, теоретичне, методичне і практичне значення. Як відзначав відомий американський психолог К. Тейлор, «творча діяльність здійснює значний вплив не тільки на науковий прогрес, але і на все суспільство в цілому, а ті держави, які зможуть краще за всіх виявити творчу особистість, розвинути її, створити для неї сприятливі умови, будуть мати найбільші переваги» [7]. Однак, як зазначалось вище, з точки зору дослідників розвиток, становлення творчої особистості, її формування, створення умов творчої самореалізації індивіда залишається в багатьох аспектах відкритим для наукових дискусій.

Перш ніж приступати до вивчення означеної проблеми, слід розібратись, що включають в собі поняття «творча особистість», «творчі задатки», «творча обдарованість» у музичній творчості. Загально відомо, що музичне мистецтво – унікальний засіб формування творчих здібностей креативної особистості. На думку В. Моляко, поняття «творча особистість» позначає людину, яка має певний рівень розвитку творчих здібностей; об'єктивізацію цих здібностей у досягненнях; сформовані ціннісні орієнтації та життєві орієнтири, які сприяють процесу становлення, розвитку, прояву, реалізації творчого потенціалу; певну структуру характерних рис особистості, що гармонійно поєднується зі здібностями, утворюючи індивідуальний стиль діяльності [5, с. 6]. Звідси, творча особистість у музичній творчості – це цілісна індивідуальність, яка виявляє розвинені творчі здібності, творчу мотивацію, що забезпечують їй здатність успішно проводити музично-практичну діяльність.

Головним показником творчої особистості студента-музиканта, його найголовнішою ознакою вважаються творчі здібності, які розглядаються як індивідуально-психологічні, що відповідають вимогам диригентсько-виконавської діяльності і є умовою її успішного виконання. В підтвердження цього, психологи стверджують, що обдарованість це категорія, що розвивається і змінюється в процесі творчої діяльності людини. Ці зміни варто враховувати і в хоровій педагогіці, в даному випадку у навчально-творчій діяльності студента.

В науковій психолого-педагогічній літературі визначені такі компоненти творчих здібностей: знання, вміння і навички, реалізовані в конкретній діяльності (Б. Теплов, Г. Костюк); психічні проце-

си: уява (Л. Виготський, Л. Рубінштейн, А. Щербо, Г. Шевченко); емоції, відчуття (Д. Джола, В. Клименко, В. Омельчук, А. Щербо) [8, с. 156–157].

В поняття «обдарованість» В. Моляко вкладає: задатки, нахили, загальні та спеціальні здібності, талант, геніальність. Звідси, творча обдарованість визначається вченим, як здатність особистістю успішно розв'язувати творчі завдання, виконувати творчу діяльність більш оригінально ніж за наявності «простих» творчих здібностей [3].

Практика засвідчує, що здатність до творчості не є неминучим результатом практичної діяльності. Хоч вчені психологи переконані, здатність до творчості закладена в кожній людині, яка реалізує її різною мірою і в різних умовах і цю здатність і потребу необхідно виховувати і розвивати [2, с. 58]. Саме це завдання є головним в системі музично-освітніх закладах, які покликані здійснювати формування творчих, активних особистостей засобами музичного мистецтва і для мистецтва.

Процес творчого становлення, як і всі напрямки виховної роботи, не є самостійною формою виховання, на відміну від фізичного, політехнічного та ін. Творче начало не може проявитись само по собі, воно є якістю, яка приходить у будь-яке явище побутового, наукового чи художнього напрямку, у будь-яку форму людської діяльності. На нашу думку, саме творча самостійна діяльність студента під керівництвом педагога виступає необхідною умовою становлення й розвитку особистості, важливою формою людської практики, активізації суб'єкта у процесі особистісних змін.

Основною формою діяльності студента є навчання: засвоєння фахових знань і виконання художньо-творчих завдань. Отримання знань є лише початковим етапом, відправною точкою у складному процесі виховання творчої самостійності студента. Заставити студента самостійно вивчити можна, а навчити студента самостійно *мислити, думати, шукати* – набагато складніше. Природньо, що здійснення цієї сторони виховного процесу вимагає неабиякого творчого пошуку, напруги як з боку студента, так і з боку педагога.

Ставлячи і вирішуючи завдання підготовки студента до творчої самостійності, потрібно в першу чергу визначити коло проблем, які необхідно буде вирішити в процесі навчання. Це дозволить визначити форми і методи навчально-виховного процесу в індивідуальних класах, які мають за мету пробудити у студента фантазію, навчити приймати творчі рішення, направити його діяльність у це русло ще в студентські роки.

Показником готовності випускника до самостійної творчої діяльності є не тільки об'єм одержаних у вузі знань, умінь і навичок, не кількість пройдених у класі хороших творів (хоч це важливо), а в першу чергу здатність студента самостійно поповнювати і поглиблювати свої знання, удосконалювати фахові вміння і навички, вільно орієнтуватись у потоці спеціальної інформації.

Необхідною і першочерговою умовою прояву і розвитку творчої самостійності є наявність великого інтересу до предмету вивчення. Завдання педагога – пробудити цей інтерес у студента. Мобілізація активності, уваги, творчої зосередженості студента, створення атмосфери захопленості в класі скорочують час, необхідний для засвоєн-

ня тієї чи іншої навички, для більш повного розкриття творчих потенцій студента, надає заняттю більш високого темпу і творчого напруження.

В той же час, коли такий стан і відношення стають для студента потребою, неминуче відбувається перерозподіл навантаження між заняттям і підготовкою до нього – студент більше читає, шукає вирішення проблем, що виникли, намагається сам їх ставити. Саме заняття стає не тільки черговою порцією нових знань і завдань, які надходять від викладача і адресовані більш-менш добросовісному студенту, а перетворюється у форму контакту двох зацікавлених, захоплених своєю справою людей. Кожний викладач шукає свої шляхи у пробудженні інтересу у студента до диригування. Деякі викладачі заворожують студентів своїм інтелектом, інші – своєю емоційністю, професіоналізмом, а інші – стрункістю логічного мислення, харизмою та ін.

Маючи справу з конкретним студентом, педагог зобов'язаний враховувати індивідуальні особливості студента, його творчі якості. Завдання педагога полягає в тому, щоб виявити найбільш сильні сторони студента і використати їх як важіль, за допомогою якого можна повніше розкрити творче начало у студента. В той же час, педагог повинен розвивати ті якості, які на даному етапі недостатньо виявлені, і тим самим сприяти більш гармонійному формуванню його творчої особистості. Іншими словами, досвідчений педагог повинен, не гасячи творчої ініціативи студента, направити її в потрібне русло.

На думку вчених психологів, неможливо навчити творчості, однак формувати в процесі індивідуальних фахових занять творче ставлення до диригентсько-хормейстерської діяльності не тільки можливо, а й необхідно через формування творчого музичного мислення та за умови впровадження у навчальний процес творчих музичних завдань. Застосування таких підходів до практичних занять з фаху дозволяє зробити навчальний процес більш ефективним і одночасно вирішити наступні завдання: діагностувати творчі здібності студента; розвивати практичні навички з мануальної техніки диригування, роботи з хором, володіння музичним інструментом, робити професійні аранжування для хору; озброїти професійними навичками щодо розвитку творчих здібностей.

В галузі індивідуальних занять з музичної освіти існує вибір широкого кола методик, які зводяться до двох *узагальнюючих підходів*: використання на заняттях різноманітних методів, спрямованих на «муштрування» студента, за яким студент у всьому підкоряється педагогу; і використання сукупності методів, спрямованих на активізацію творчого самовираження студента. При першому підході акцентується набуття знань, умінь і навичок за зразком «роби, так як я». За другим – навчання спрямовується на розвиток самостійного мислення, стимулювання імпровізаційних рішень, оригінальних інтерпретацій. Звідси, проведення занять може йти *двома шляхами*: заняття починати з повної творчої свободи, а потім начебто «нанизувати» на неї правила і норми професійної діяльності; спочатку проводити копітку роботу з опанування основ мануальної техніки, на яких формувати в подальшому особистісний стиль художньої творчості.

Вибір способу проведення індивідуальних занять з фаху залежить від: мотивації студента; його індивідуальності; попередньої музично-теоретичної підготовки; працездатності студента; кваліфікації педагога. За традиційною методикою на індивідуальних заняттях педагог більше дбає: про накопичення знань і умінь студентом, на фундаменті яких власне він буде художні елементи своєї творчої діяльності; збагачення широким колом вивчених хорових творів різних за тематикою, стилем, ступенем складності, що саме по собі є добрим.

Проте сучасна музична педагогіка більш спрямована на особистісно-орієнтовний підхід до навчання і виховання і вважає доцільним використання методик, які з перших занять сприяють емоційному забарвленню навчальної інформації, спонукають розвиток інтересу студента до знань, стимулюють його активність і розвивають його творчі індивідуальні задатки [4, 6]. Музична педагогічна практика засвідчує, що весь процес навчання диригування концентрується в основних напрямках роботи – це вивчення репертуару і робота над технологією диригування, які вміщують в собі великий комплекс художньо-творчих завдань, форм методів і прийомів навчання, які забезпечують процес виховання творчої особистості [1]. Важливу роль в цьому відіграє **відбір репертуару**. Підбираючи програму слід враховувати низку умов. Так, наприклад, репертуар повинен: розширяти кругозір студента, включаючи в собі розмаїття жанрів, форм, стилів; враховувати індивідуальні особливості, той рівень, з яким студент прийшов у вуз, темпи його розвитку; узагальнювати емоційно-образні уявлення студента про музику і здатність розвитку у нього визначених емоцій, які поки-що недостатньо розвинуті; враховувати перспективи розвитку студента і кінцеву мету його виховання і навчання.

Працюючи над репертуаром, студент набуває навичок самостійної роботи, яку схематично можна відобразити так: вивчення літератури, пов'язаної з конкретним хоровим твором, його авторами, епохою тощо; написання музично-теоретичного та хорознавчого аналізу цього твору, виявлення характерних особливостей хорової партитури; прослуховування інших творів даного композитора; складення виконавського плану твору; постановка питань технічно-диригентського характеру; постановка і вирішення багатьох проблем творчого, інтерпретаційного характеру та ін.

Варто пам'ятати, що клас індивідуальних занять – є тим місцем, де відбувається поєднання раціонального і емоційного. Нестача теоретичних знань, незнання музичної культури веде до поверхового сприйняття і відтворення музики. Тому, виховання у студента здатності і потреби проникати в суть твору, зрозуміти задум і співпереживати його у своєму виконанні – є основним завданням і роллю педагога.

Ми розглянули питання пов'язані з підбором репертуару, далі починається **процес втілення музичного матеріалу у виконавській формі**. Цим процесом в диригуванні є оволодіння технологією диригентського жесту і через нього – виявлення своїх художніх концепцій. Їх **наявність** є відправною точкою у виконанні цієї задачі. Безуспішно

займатись формуванням диригентського жесту, який не несе в собі смислового і емоційного навантаження. Тому педагог, навчаючи студента основ диригентської техніки, повинен допомогти йому побачити також і **виразжальні можливості** того чи іншого жесту і засвоїти їх. Але жест тільки тоді здобуде виразність, коли студент зможе **сам** вирішити наскільки доречний чи не доречний той чи інший жест у конкретній ситуації, зможе сам знаходити нові технічні прийоми для втілення своїх художніх намірів. Важливо, вказати студенту, що саме естетика жесту не є самостійною категорією і є нісенітницею без художньо-музичного образу. Педагог на занятті має вести розмову тільки про музику її образний, емоційний, смисловий зміст, даючи можливість студенту самому знайти і відібрати ті технічні прийоми диригування, за допомогою яких можлива більш ефективна реалізація творчих завдань. В полі зору педагога має бути послідовне засвоєння технічних прийомів і поетапне формування творчого мислення студента. Це важлива умова ефективної підготовки диригента і подальшої самостійної плідотворної професійної діяльності.

У процесі формування творчого начала активно фігурою виступає педагог, який повинен створювати найбільш сприятливі умови для вирішення задач творчого виховання. Необхідною умовою цього є взаємна довіра і повага студента і викладача. Довіра і інтерес до думки викладача можливі лише в тому випадку, коли викладач зуміє доказово, яскраво, образно висловлювати свою професійну думку. Тут важливо струнке і логічне обґрунтування цієї думки, а не просто її декларація, що сама собі є в деякій мірі суб'єктивною. Таким чином, викладач вчить студента **логічно мислити**, а не просто передає йому певний запас власних думок, поглядів. Цим педагог засвідчує повагу і до думок студента, що, в свою чергу, породжує впевненість студента у своїх силах. Саме цей момент можна вважати **поворотним етапом** у формуванні творчої активності студента, її початком.

Висновки з даного дослідження і перспективи. В підсумку можна зазначити, що процес виховання творчої самостійності і активності студента, як будь-який виховний процес керується низкою закономірностей, а саме: поступовий перехід від простого – до складного; від конкретних завдань – до завдань більш загального характеру; від завдань, що носять суто технічний характер – до завдань творчого характеру; від питань викладача до студента – до питань студента до самого себе; від творчих завдань, які контролюються і спрямовуються викладачем – до рішень, знайдених студентом самостійно; від диктаторства викладача – до поради, а потім і до творчої дискусії викладача і студента. Варто ще зазначити, що тільки створення сприятливої творчої атмосфери на індивідуальних заняттях з фаху дасть можливість виявити приховані творчі задатки та сформувати необхідний рівень творчого потенціалу студента. Виходячи з цього, основним завданням сучасної музичної педагогіки є розробка змісту та технології застосування методів і засобів формування творчої особистості в контексті її розкриття і розвитку.

Список літератури:

1. Васильев В.Л. О дирижерско-хоровом образовании и просвещении: метод. разраб. – Ленинград: ЛГИК, 1990. – 71 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк / Л.С. Выготский. – Москва: Просвещение, 1991. – 93 с.
3. Моляко В.О. Актуальні соціально-психологічні аспекти обдарованості / Обдарована дитина, 1991. – № 1. – С. 27–33.
4. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і практика викладання мистецьких дисциплін). – Київ: Освіта України. – 274 с.
5. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості: монографія / наук.кер.авт.кол. В.О. Моляко. – Київ: Педагогічна думка, 2008. – 207 с.
6. Рудницька О.П. Основи викладання мистецьких дисциплін. – Київ: АПН України, 1998. – 183 с.
7. Taylor C.W. The Minnesota studies of creative thinking / C.W. Taylor (Ed.) wideing horizons in creativity, 1964. – № 4.
8. Туриніна О. Психологія творчості: навч. посіб. – Київ: МАУП. 2007. – 160 с.

Нарожная Н.И.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В КЛАССЕ ХОРОВОГО ДИРИЖИРОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы воспитания творческой личности в системе индивидуального специального обучения, в частности хорового дирижирования. Автор определяет условия проявления и развития творческой самостоятельности студента. Раскрывает пути формирования творческой личности через интерес к предмету изучения, мобилизацию активности, внимания, творческой сосредоточенности студента, создание атмосферы увлекательности для более полного раскрытия творческих потенциалов студента.

Ключевые слова: творческая личность, творческие задатки, способы проведения занятий по специальности, методические приемы специального обучения.

Narozhna N.I.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE WAYS OF BUILDING A CREATIVE PERSONALITY AT THE LESSONS OF CHOIR CONDUCTING

Summary

The article deals with some issues of education of a creative personality in the system of individual professional training, at the lessons of choir conducting in particular. The author defines the conditions of appearing and development of a student's creative independence, and describes the ways of building a creative personality through the interest in the subject of learning, the mobilization of a student's active attitude, attention and creative concentration, and through the creation of an atmosphere of excitement for a fuller realization of a student's creative potential.

Keywords: creative personality, creative potential, ways of professional training, methods of professional training.